

A BRIT-SZIGETEK KRISZTIANIZÁCIÓJÁNAK NÉHÁNY PROBLÉMÁJÁRÓL

A római hódítás Britanniában egy masszív nemzeti társadalommal találta szemben magát az első században. Ugyanakkor nem volt kétséges, hogy az ereje és hatalma csúcsa felé közeledő Róma győztesen fog kikerülni az összecsapásból. Britannia romanizálása a jól begyakorolt módszer szerint történt. A birodalom pilléreként kiépültek a katonai bázisok és városok. De a katonai győzelem még nem jelentette a kelta társadalom átalakítását, amely a központi településen kívül sokáig hordozta a hódítás előtti vonásait. A katonai településekből és a városokból sugárzott ki a környező kelta társadalom felé a mediterrán kultúra, a latin nyelv és később a kereszténység.

Az egyik lényeges kérdés, hogy Róma uralma alatt milyen mélyen hatja át a kereszténység a provinciát. Ez azonban összefügg a kérdéssel is, hogy Britanniát milyen mértékben sikerült romanizálni és a hagyományos kelta társadalmi kereteket fellazítani. Hispániához és Galliához viszonyítva Britanniát kétségkívül kevésbé hatotta át a mediterrán civilizáció. Annál inkább, mert négy évszázadig sem élvezte Róma fennhatóságát. Ezenkívül eléggé periférikus helyzetet foglalt el a provinciák között. Társadalmi viszonyai is az elmaradottabb területek közé sorolták. Ennek ellenére a II. évszázad végén a kereszténység gyökeret vert a szigeten. Létrehozták a püspökségeket, kiépült az egyházszervezet.

A korai brit egyházzól alig maradt fenn forrás. A régészeti feltárások főleg a sziget délkeleti részén hoztak napvilágra római-kelta templomokat. Püspökségek voltak Yorkban, Londonban, Lincolnban és Cearleóban. Tudjuk, hogy 314-ben az arlesi és a 359-ben tartott rimini zsinaton részt vettek brit püspökök.

A negyedik században a keresztényüldözések után a hatalom és kereszténység kiegyezésével a brit egyház helyzete javult. Ekkor viszont új ellenfele támadt a brit egyháznak, a pelagiánus eretnenség formájában.

A brit kereszténység szempontjából egy további lényeges veszélyforrás volt a birodalom védelmi rendszerének gyengülése, lévén Britannia határmenti provincia. A birodalom belső gyengesége nemcsak a határok védelmében mutatkozott meg, hanem belső egységének megszűnésében, kettészakadásában és területi zsugorodásában. Elsősorban a perifériális provinciákat adták fel, így Britanniát is az V. század elején.

Ez maga után vonta a Rómához kötődő népesség egy részének a birodalom megmaradt területeire (Armorica) való áttelepülését. Tehát a helyben maradt romanizált és kevésbé romanizált népesség aránya az összlakosságon belül csökkent. Nagyrészt ez a népesség hordozta a kereszténységet, amelynek tömegbázisa így jelentősen csökkent. Ezenkívül a Róma védelmét immár nem élvező lakosság kiszolgáltatott helyzetét kihasználták a picktek. Egyre gyakoribb támadásaik súlyos helyzetbe hozták a provincia népét. Már a korábbi évtizedek folyamán megjelentek, de az V. században a kontinens felől egyre gyakrabban támadtak a szász kalózok, a brit partok ellen.

A római hatalom visszahúzódása után a kelta hagyományokat őrző lakosság is megerősödhetett eredeti, pogány hitében.

Ezen tényezők összességének hatására az V. században a kereszténység a brit provinciában vesztett jelentőségéből. Főleg azután, hogy a picktek ellen behívott szászok már a briteket is kezdték támadni, sőt alkalmilag összefogtak a picktekkel a britek ellen.

A kereszténység mindezt olyan válságos állapotba került az V. század elején, hogy Coelestinus pápa Auxerre-i Szent Germanust és Lupust, Troyes püspökét küldte Britanniába, a brit keresztények kérésére. Ez annál is inkább érdekes, mert nem Britannia tartomány valamely püspöke kapott erre megbízást, hanem egy szomszédos provincia, Gallia püspökei, holott a pápa törekedett arra, hogy mindig olyan személyeket küldjön abba a tartományba ahol gondok adódtak, akik az illető tartományban működtek.

Germanus és Lupus 429-ben jártak először Britanniában. Minden bizonnyal sok munkájuk akadt, mivel Germanus egy későbbi, pontosan nem datálható időpontban visszatért a szigétre.

Utazásairól és tevékenységéről életrajzírója, Constantius számolt be. Uticélja a források szerint a pelagiánus eretnokség elleni küzdelem volt. Azonban feltételezhető, hogy a pogányság megerősödése ellen is fellépett, valamint a Rómától elszakított és az egyetemes keresztény közösségtől elszigetelődő, éppen ezért meggyengült brit kereszténységet is meg kellett erősítenie.

E.A. Thompson szerint az V. sz. elején a kereszténység Britanniában tömegmozgalom lehetett, lett légyen katolikus vagy pelagiánus, de elsősorban városi jellegű volt. Persze ez nem jelenti azt, hogy vidéken nem fordult volna elő. Figyelembe kell venni Britannia északnyugati és déli területeinek fejlettségbeli különbségeit is. Délen a keresztény és eretnek tanok is könnyebben eresztettek gyökeret.

A pelagiánus eretnokség külön említést érdemel, mert Pelagius maga is brit származású volt. Tagadta az isteni kegyelem szükségességét és az eredendő bűnt. Római tartózkodása alatt tapasztalta a város és sok keresztény alacsony erkölcsi színvonalát. Látta, hogy milyen tanokat hirdetnek ennek a magatartásnak az igazolására. Ilyen volt például a priscillianizmus, amely az anyag gonosz és bűnös természetéről szólt. Ezt sok keresztény kihasználta, és ezzel próbálta igazolni a szigorúbb erkölcsöt követelő egyház előtt életvitelét. Mások viszont túlságosan is az isteni kegyelemre számítottak és elhanyagolták az ember önálló cselekvésének jelentőségét az üdvösség elérése érdekében. Ezekkel az elképzelésekkel szemben akarta Pelagius ráébreszteni az embereket az egyéni felelősségre és a szabad emberi akarat jelentőségére. Ezt azonban túlhangsúlyozta, amely immár ugyancsak nem illett bele a kereszténységbe. Pelagius az embert szabadnak vélte. Az emberi értelem legnagyobb eredményének a szabad akaratot tartotta. Állította, hogy ennek révén az ember maga dönt arról, hogy milyen életet él, a bűnt választja-e vagy az üdvösséget. Így, tehát, túl tágan értelmezte az isteni kegyelem szükségességét az üdvösséghez. Az üdvözülést szinte a szabad akarat elhatározásává tette. Ezzel összhangban kérdőjelezte meg az eredendő bűnt. Tagadta, hogy Ádám bűne átöröklődik. Ennek megfelelően, az egyéni bűnt el nem követő meghalt újszülöttek üdvözülését vallotta.

A pelagiánusok úgy gondolták, hogy Ádám bűnbeesése nem jelentette az egész emberiség vétkekké válását, bukása nem jelenti az emberiség bukását. Az első emberpár halálát egyéni bűnük következményének tekintették. Ennek átöröklődését a későbbi generációkra nem fogadták el. Ezenkívül Pelagius igazságtalannak tartotta, hogy az első emberpár bűne miatt szenvedjenek a későbbi nemzedékek. Tagadta az újszülöttek keresztelés általi megtisztulását az eredeti bűntől. A kereszténységet annyiban tartotta többnek az ószövetségi vallásnál, hogy az embernek megmutatja Krisztus példáját, job-

ban megtanít a kötelességekre és ezzel megkönnyíti az üdvözülést. Pelagius eszméinek egy része már működése előtt kialakult. Azonban ő volt az aki összefoglalta, továbbfejlesztette és igen hatásosan terjesztette ezeket a nézeteket. Tanainak pragmatikus, miszticizmustól mentes gondolatvitele megfelelt a rómaiak gyarkolatias mentalitásának.

Pelagius tanait Coelestinus, majd a hagyomány szerint szintén brit Agricola fejlesztte tovább és terjeszti nagy sikerrel. A 411-ben összeült carthagói zsinat veszi fel a küzdelmet elsőként eretnekségükkel. Szent Ágoston több írásában is küzd ellenük. A három legmagasabb fórum küzdött tehát Agricola ellen: a zsinat, több pápa és maga a császári kormányzat.

Agricola és követői miután Rómából kitiltják őket, Britanniában jelennek meg. Agricola 420-ban lépett brit földre. Nem lehet tudni, hogy tanai már ezt megelőzően hatnak vagy ő kezdi el ezek terjesztését. Nézeteit Britanniában a legfontosabb egyházi és világi fórumok üldözik, ám ennek ellenére erőteljesen elterjedtek. Erre ad magyarázatot, hogy a birodalom ekkorra már feladta Britanniát, így akaratát sem érvényesíthette államhatalmi eszközökkel.

Charles Thomas szerint 420-tól, Agricola britanniai tevékenységének kezdetétől 429-ig, Germanus első britanniai útjáig eltelt idő alatt a pelagiánus eretnekség lélegzétvételyi időhöz jutott. A kontinensen is tovább fennmaradt, bár törvényen kívül helyezték.

A brit katolikusok eretnekellenes küzdelmeiről semmi nem maradt fenn, de kétségkívül gyengeségük bizonyítékának látszik, hogy egy szomszédos provinciából küldtek Britanniába térítőköt a brit kereszténység megerősítésére. Ez azt jelenti, hogy a brit egyházszervezet csaknem egészen vagy teljesen megsemmisült, illetve működésképtelenné vált. A térítők britanniai működésének emlékét a hagyomány őrizte meg. Auxerre-i Szent Germanus életrajza és Beda Venerabilis számot ad egy vitáról, amely egyrészt Germanus és Lupus, másrészt a pelagiánus eretnekek között zajlott. Talán jelen volt Agricola is. A források leírják, hogy az eretnekek gazdag öltözékűek voltak és hosszan beszéltek, mert megkapták az először szólók előnyét. Azonban a vita helyéről és tartalmáról nincs adat. Az eretnekek gazdag és díszes öltözkézből nem lehet szilárd következtetést levonni a pelagiánusok társadalmi és anyagi helyzetére vonatkozóan. Nem állítható a források ezen egyetlen kitétele alapján, hogy a vagyonosabb társadalmi csoportok lettek volna pelagiánusok. A két püspök, a források állítása ellenére, első útja során nem járhatott túl nagy sikerrel, mert Germanus még egyszer visszatért a szigetre. A második útján társa Severus, Toryes majd Trier püspök kísérete el. Ennek az útnak az időpontja még bizonytalanabb az első út időpontjánál. A hagyomány még kevesebbet őrzött meg, mint az első útról. Feltételezhető, hogy második útjuk sikerrel járt, mert egy harmadik brit utazásra nem került sor. Valószínű, hogy sikerrel küzdhettek a pelagiánusok ellen.

Ám a püspökök látogatásai másként is megközelíthetők, nemcsak az egyháznak tett szolgálat oldaláról. J.B. Bury feltételezi: A Nyugat-Római Birodalom elvesztette néhány tartományát, de véglegesen nem mondott le mindegyikről. A visszaszerzés kedvező alkalmára várni kellett, de addig is hasznos lehetett, ha provinciák lakói kötődtek Rómához érzelmi és hitbéli alapon. Ezenfelül, a Róma főségét elismerő egyház jelentéte a visszaszerzendő provinciában csak előny lehetett. Ugyanakkor Róma püspökének elsődlegességét is szolgálta, ha a távoli provinciában rá hivatkoztak.

Róma püspökeinek ilyen módon is lehetőségük volt elsődlegességük elismertetésére a többi egyházi vezetővel szemben. A pápa és a császár székhelyüket tekintve már elvál-

tak egymástól. A térbeli elkülönülés tovább erősödött abban, hogy a császári hatalom területileg zsugorodott, a pápa egyházfői befolyása területileg növekedett a nyugati birodalom tekintetében. Pedig kezdetben a két méltóság befolyási területe majdnem egybeesett. Bár a pápai befolyás nyugaton térbelileg mozaik jellegű volt, hiszen a beáramló pogányok és a feltűnő majd elhanyagolt eretnekmozgalmak színessé tették a birodalom felekezeti arculatát. A pelagiánus eretnecség lassan végleg megszűnt Britanniában, az egy évszázaddal később élő Gildas nem említi. Bár Beda feljegyezte, hogy Honorius pápa 634-ben és János pápa 640-ben levelet írt a skótokhoz a húsvéttartás és a pelagiánus eretnecség ügyében. Azonban ezenkívül nincs utalás Pelagius tanainak továbbélésére. Feltételezhető ezért az is, hogy a pápai udvar tévesen kapcsolta össze a húsvéttartás időpontját a pelagiánus eretnecség újraeredésével, vagy inkább csak figyelmeztetni akart, nehogy újabb eretnekmozgalom bontakozzék ki a Brit-szigeteken. Egyébként is nehezen elképzelhető, hogy a skótok – akik ekkor még nem települtek át teljesen Írországból Skóciába, de már Skócia nyugati részén megjelentek – átvették volna a britek közül kiszoruló pelagianizmust, és évszázadok múltán feltámasztották volna. Bár az írek és a skótok kereszténységének kezdete közel esik a pelagianizmus virágzásának időpontjához, a térbeli távolság miatt valószínűtlen, hogy eljutott volna hozzájuk Pelagius tanítása. A pápai levél, amely a pelagiánus eretnecségre utal, ebben az esetben inkább lehet a rossz emlékező eretnecség felidézésével egy fenyegető hangvételű szónokias fogás, sem mint valós tényekre építő állítás. Célja pedig egy új eretnecség kialakulásának megakadályozása, illetve félelem attól, hogy az egykori pelagianizmus hazájában egy új, súlyos konfliktus veszélye áll fenn a zsidó húsvétszámítás szerint eljárókkal, amely ellentétből újabb eretnecség nőhet ki. A pelagianizmust a VII. sz.-ban már Beda sem említi.

Az V. századtól az északi szigeteken jelentős népmozgások voltak, amelyek részben a kontinenshez köthetők. A hunok nyugati irányú támadásai a germán népeket mozgásba hozták. A tengerparti népek számára a szárazföld belseje felől rájuk nehezedő nyomás elől a menekülés útja a tengeren át vezetett. A római légiók kivonulása után a picktek majd a szászok által szorongatott római brit lakosság maradványai bizonyos nézetek szerint Walesbe és Cornwall-félszigetre szorultak vissza. Más vélemény szerint nem az egész lakosság, hanem csak egy részük menekült nyugatra és jelentős számban helyben maradtak. A keresztény vallás nyugatra szorulása mindenképpen helytálló véleménynek tűnik.

A szászok britanniai bevándorlása előtti néhány évtizedben a mai értelemben vett Brit-szigeteken és Írországból a következő népek éltek: Hyberniában azaz Írországból az írek és a skótok.

A skótok a III. század végén kezdtek a Brit-szigetek irányába vándorolni és a római uralom vége előtt Wales egyes részein megtelepedtek. Később a mai Skócia felé mozdult el központjuk. A mai Skócia, a régi Caledonia területén az V. század előtt a picktek éltek. A római légiók kivonulását követően indultak meg dél felé. A régi Britannia provincia területén éltek a britek és a birodalom egyéb területeiről betelepült kisebb népelemek. Római Britannia népessége a IV. század elején – a régiebbi kutatások szerint – a provincia virágkorában 1–1,5 millió főt számlált. A régészet újabb leletei azonban erről rációfoltak. A településsűrűség, a települések méretei, a házak nagysága arra vall, hogy inkább 3 esetleg 4 millió ember lakhatott Britanniában. Róma fennhatóságának megszűntével jelentős fogyás feltételezhető, mert volt kivándorlás Amoricaba (Bretagne) és a birodalom egyéb területeire. A szászoknak az északi szigeten az V. század előtt is vol-

tak támaszpontjaik, de nagyobb számban csak az V. század közepén jelentek meg. Beda Venerabilis 445 és 455 közé teszi a szászok Britanniába jövetelét. A szászokon kívül angolok és jüttök érkeztek. Az V. században a germánok telepeket hoznak létre, majd a VI. században királyságokat alapítanak. Egy évszázad leforgása alatt ez jelentős fejlődés.

A bevándorlás a későbbi időkben is tartott. Sőt nem is csak szászok, jüttök és angolok vettek részt benne, hanem sok germán népelem is. Extrém esetet jelez Kelet-Anglia, ahová a király Svédországból érkeztetett. A szászok a VI. században folyamatosan érkeztek, később Skandináviából is érkeztek germánok. A helyzetet bonyolítja, hogy a hajós népek mozgékonyaságuk folytán vissza is vándoroltak eredeti szálláshelyükre, illetve egy újabb szálláshelyre távozhattak.

A pogány angolszász törzsek sikerrel töltötték ki kelet felől nyomulva a Róma által kiürített régió nagy részét. A germán betelepüléssel etnikai átszíneződés is végbemegy az elüldözött vagy elpusztított britek által üresen hagyott lakható területeken. A germán térfoglalás megítélését nehezíti, hogy egyes germán szokásokat átvettek a britek is. A brit temetőiben angolszász szokásokra utaló leleteket tártak fel ott, ahol az angolszászok csak később jelentek meg. Britannia arculatát a kialakuló barbár királyságok határozzák meg. A nyugatra szoruló britek civilizációs hanyatlása érthető volt, de tudatukban eleve nem őrizték annak emlékét, hogy a sziget őslakosai ők, és az angolszászok csak hűtlen szövetségesek, akik betolakodókká váltak. Az erőviszonyokon azonban nem tudtak változtatni, viszont nem akarták feladni magukat. Ez teljes elzárkózáshoz vezetett. A hódítókhoz való viszonyuk ellenséges és rideg volt. Megkeresztelésükre nem vállalkoztak, sőt lenézték a hódító pogányokat. A megvetés persze kölcsönös volt, a szászok valószínűleg nem is fogadták volna el a legyőzöttektől a kereszténységet. Ezért a Heptarchia lakóit a kontinensről érkezett bencés szerzetesek kezdték sikerrel téríteni, valamint Írország felől az ír szerzetesek. Az írek az V. században vették fel a kereszténységet, nem sokkal előtte, hogy az angolszászok meghódították Britanniát. Ezzel az íreket elvágták a keresztény világtól. A kapcsolattartás az ír és egyetemes egyház között esetleges és nehézkes volt. Az ír egyház autonóm módon, az egyetemes egyház hatásaitól szinte elzártan fejlődött. Így azt az V. századi kereszténységet konzerválta, amelyik abban az időben gyökeret vert az írek között. Ezt a kereszténységet adta át az angolszászoknak a VII. században és később.

A kontinensről érkező bencés szerzetesek viszont egyenesen a pápai udvarból jöttek, közvetlen utasításokat kaptak és állandó összeköttetésben álltak Rómával. A kereszténység legújabb eredményeivel és módszereivel felvértezve érkeztek, amely az eltelt 200 év alatt lényeges elemeiben változott és finomodott. A két térítés, a kelta és a bencés, tehát találkozott. Egyértelmű volt, hogy az ír szerzetesek – a térítés munkájából részt nem vállaló britek – és a bencés szerzetesek egy hitet vallottak. Tartalmilag sem volt lényeges különbség. A külsőségekben, megnyilvánulási formákban viszont szembeötlő eltérések voltak a bencések és az írek között. Például a tonsura, a keresztelés rítusa, vagy éppen a húsvétszámítás esetében. De megemlíthetők egyéb eltérések is, melyek a kelta és angolszász szokásokból adódtak. A pápa a bencéseket utasította, hogy a pogány angolszászok szokásait és ünnepeit nézzék el nekik. Így a tavaszi ököráldozat is sokáig megmaradt a szászok körében. Az angolszászok szokásait, szent helyeit nem felszámolni akarták a bencések, hanem keresztény tartalommal megtölteni és átszínezni. Ez kezdetben szinkretizmust eredményezett. A pogány ünnepeken keresztény szentek ünnepeit is megtartották, az áldozati helyek közelében kápolnát vagy templomot építettek. Így sike-

rült a régi és új vallás együttélését megvalósítani, majd a régi vallás megmaradt elemeit évszázados munkával népszokássá finomítani vagy megszüntetni. Ezek a különbségek sokszor konfliktushoz vezettek és az együttműködés lehetőségét is megakadályozták. A kelta és a bencés ellentétben végül évszázados viták után, a pápai udvar akaratát képviselő bencés szerzetesek álláspontja érvényesült. Állandó összeköttetésben álltak a Rómával és felkészültebbek voltak. Sikerük nem lehetett kétséges.

A keresztény térítés kapcsán érdemes egy kis kitérőt tenni az egyházszervezés és a kereszténységet befogadó társadalmi közeg kérdésében. A kereszténység a Római Birodalomban alakult ki annak belső hitbéli, erkölcsi és társadalmi problémáira keresve a választ. De lévén vallás, azaz világnézet – nemcsak társadalmi mozgalom – nem volt a birodalom társadalmi közegéhez kötve. Más társadalmak közegében is működőképes volt. Ki tudott lépni és ki is lépett a birodalom keretei közül. Példa erre Írország, Etiópia és Örményország. Írországban és Etiópiában a birodalmi légiók és a közigazgatás nem egyengette a kereszténységet hordozó mediterrán civilizáció útját. Nem érvényesülhetett annak társadalomformáló ereje sem. A kereszténység ezekben a társadalmakban merőben eltérő közegbe került, mint amilyenben kialakult, ahol más nyelv, kultúra és civilizáció volt a jellemző. E társadalmak tagjai más szempontból közelítették meg a kereszténységet, mint a Római Birodalom nyomorgó osztályai, a kevésbé nyomorgó, de a császári önkénynek kiszolgáltatott és létbizonytalanságban élő csoportok, valamint a politeista vallásokból és egyéb kultuszokból kiábrándult tömegek. De más különbségekhez is alkalmazkodnia kellett a kereszténységnek a befogadó társadalmakban. Az adott kultúrák strukturális felépítését és az ezekben rejlő lehetőségeket messzemenően figyelembe kellett venni. A kereszténységnek az adott intézmény és településrendszerhez kellett alkalmazkodnia. Ebben a közegben kellett felépíteni az egyházszervezet kereteit. Ehhez a munkához felhasználták az adott társadalom által kínált struktúrákat.

A Római Birodalomban a plébánia a falu keresztény lakóit fogta egybe. A város és környéke alkothatta a püspökségek alapját. A provincia később az érsekség mintájául szolgált. A területi alapon szerveződő állam és társadalom közigazgatási, települési egységei és közösségei szolgáltak a legjobb alapként az egyház szervezeti kiépítéséhez. A birodalmon kívüli térítések esetében más volt a helyzet. Például, az Ír-szigetek lakossága még nem jutott el a keresztény térítés idejében az állam és a területi alapú társadalom szervezés állapotába. Nem rendelkezett városhálózattal és városi központokkal, amelyek otthont adhattak volna az új eszméknek. Ez igen jelentős különbség a Római Birodalomhoz képest. Nemzeti, vérségi alapon szerveződő társadalmak más közeget és más struktúrákat kínáltak a kereszténységnek intézményrendszere kialakításához. A nemzeti és törzsi központok mint az ír társadalom központi jellegű települései rendelkeztek akkora népességgel, forgalommal és kisugárzó erővel, hogy a térítés kiindulópontjául szolgálhattak. Az adott viszonyok a monasztikus szerveződésnek kedveztek. Ebben nem kis szerepe volt a nemzeti jellegű társadalmak struktúrájának. A Római Birodalomban is megfigyelhető, hogy a vidékies, alacsonyabb civilizációs szinten álló területek a remete hajlamú keresztények szerveződési terepét adták. Sokszor több százan is együtt éltek, és bizonyos szabályozása is megfigyelhető életvitelüknek. Mindez mai szemmel nem kifejezetten kolostorinak látszó körülmények között. Az ír szerzetesek sem a bencés romanika architektúrájának megfelelő monostorokban laktak. Hajlékaik sokkal szerényebb kivitelűek voltak. A monasztikus szerveződési forma bizonyos védelmen túl a közösség tagjainak kellektív önellátását is biztosította. Az önellátó társadalom

közegében életképeesebbnek bizonyult, mint a jelentősebb társadalmi munkamegosztást feltételező, területi és települési alapon szerveződő finoman tagolt egyházi hierarchia.

Nagy Szent Gergely korát jelöli meg az egyházi történetírás az ókor és a középkor határaként. Érdekes megfigyelni a térítés módszerét és jellegének változását ezen időszak előtt és után. A folyamatban lényeges kiemelni a benedekrendi szerzetesek szerepét. Ők a gyors, eredményes, hatékony térítés letéteményesei. Bátorságuk, helyállásuk, önfeláldozásuk és felkészültségük páratlan a maga nemében. Eredményeik hatalmasak a kor közlekedési, hírközlési és közbiztonsági viszonyai között. Európa arculatának kialakításában szerepvállalásuk hallatlanul nagy volt. A működésük előtti, a Szent Gergelyt megelőző időszakban a térítés sokszor esetleges, kevésbé vagy egyáltalán nem összehangolt, alig előkészített. Szent Gergelytől és a bencés szerzetesek működésétől kezdve nagyszabásúak a változások. A pápák törekedtek a térítés előkészítésére, felvették a kapcsolatot a megtérni akaró uralkodókkal. Elsősorban a királyokkal vagy a feleségükkel, aki nem ritkán keresztény volt. Ebben persze a térítés politikai szándékának motívuma is felsejlik. Az egyház a kialakuló államok uralkodóival próbált együttműködni. Részt vett az állam megalapításában, támogatta azt, miközben önmaga szervezeti kereteit is kiépítette. Ez merőben új jelenség a római korhoz képest. Rendszerint a királyokat és környezetüket térítették meg először. Így volt ez az angolszászok esetében is.

Bár a Szent Gergelyt megelőző időszakban az egyház bizonyos esetekben együttműködött a politikai hatalommal a kereszténység térnyerése érdekében, de ez nem olyan stabil és hosszantartó, mint a középkori királyságok esetében.

Tehát, a középkorban a kereszténység a politikai hatalom, a kialakuló állam felől is megpróbálja megközelíteni a megtérítendő társadalmat. A római korban gyakran a politikai hatalom ellenében teszi ezt. Ez Britanniában is így alakult.

A bencés szerzetesek már térítésük első időszakában igyekeztek kapcsolatba lépni a sziget keresztény lakóival. 603-ban Augustinusnak sikerült is találkoznia néhány tekintélyes brit szerzetessel. Ismerte a kelta egyház sajátosságait, amelyek szilárdságáról a találkozóan meggyőződhetett.

Kompromisszumot ajánlott fel a briteknek. Ennek értelmében az egység minimális feltételeit és az együttes térítés lehetőségét akarta megteremteni, tehát nem akarta a római egyházhoz asszimilálni a briteket. Az egyezésnek három pontja volt:

1. A britek tartsák a húsvétot megfelelő időpontban.
2. A keresztelés rítusát a római szokások szerint végezzék.
3. Egyesült erővel lássanak hozzá az angolszászok megtérítéséhez.

Ezekért cserébe Augustinus hajlandó lett volna támogatni a britek minden szokását, amely az egyetemes egyházétól eltért. A britek azonban nem álltak rá az alkura. Érthető, hiszen tájékozatlanok voltak, s nem tudták, hogy Augustinus személyében a britanniai egyház pápa által kinevezett fejét köszönhetik. Ugyanis a pápa öt maroknyi csapata állt szemben a római Britannia egyházából megmaradt, Walesbe és Cornwallba szorult brit egyházzal. Ez a szűk kisebbség kínált fel egy alkut a többségnek.

605-ben újabb kísérlet történt a bencés misszió részéről az egység megteremtésének érdekében. Levelet írtak a skót apátokhoz a húsvét időpontjának ügyében. De ez sem járt sikerrel. Viszont erre az időre nyilvánvalóvá vált számukra, hogy az írek és britek kereszténysége inkább egymáshoz áll közel a szokások tekintetében, mint az egyetemes kereszténység szokásaihoz. De ezt a levelet is csak három bencés püspök írta az egész skótlí egyháznak. Az erőviszonyok még mindig szembeötlőek az írek (skótok) javára. (Itt

szükséges megemlíteni, hogy a skótok ekkor még nem a mai Skócia területén laktak, hanem nagyobb részük az Ír-szigeteken. Kereszténységüket is innen viszik magukkal vándorlásuk során. A hagyomány által megőrzött és Skóciára lokalizálható térítés célja a picktek megkeresztelése volt.)

634-ben Honorius pápa erélyes levelet intézett az írekhez (skótok). Szorgalmazta a húsvét helyes időpontban való megtartását, de nem sok sikerrel. Érdekes, hogy a határozott pápai követelés ellenére nemhogy visszaszorulna, de egyenesen terjedt a helytelen húsvétszámítás a térítés révén. Oswald király a skótoktól kért püspököt és nekik adományozta Lindisfarne szigetét 635-ben. Más volt a helyzet viszont Dél-Írországbán, ahol már kezdtek alkalmazkodni a kánon előírásaihoz.

A húsvét időpontja körül kibontakozó vita tehát nem a szász és kelta ellentét megnyilvánulása egyházi vonalon, hanem a római és kelta egyházak ellentéte, bencés közvetítéssel. Később kap etnikai színezetet, amikor a bencések nagyrészt magukra maradnak az angolszászok megtérítésében. A benedekrendiek az eredeti római szokásokat terjesztik el, az általuk megtérített angolszászok között.

A kelta és angolszász egyházak eltérő húsvétszámítási eljárását és az abból eredő ellentéteket akarták feloldani a Whitby zsinaton 664-ben. Ezen jelen voltak: Oswy Northumbria királya és fia Alchfrid, Hilda apátnő, Cedd püspök és a király püspöke Colman. A másik részről Agilbert a nyugati szászok püspöke, Wilfrid apát és Agilbert egyik papja, Agatho. A vitában a kelta húsvétszámítást Colman védte, a bencés húsvétszámítást Willfrid képviselte. Oswy király volt a döntőbíró. Számára Wilfrid érvei voltak súlyosabbak, ezért elvetette az írt álláspontot és elfogadta a húsvét időpontját a római számításnak megfelelően. A jelenlévő különböző rangú és rendű személyek is egyetértettek a királlyal.

Szükségesnek látszik megemlíteni, hogy dátum körüli vita miért jelentett ekkora gondot. Mivel a húsvét mozgó ünnep, amelyhez számos más egyházi ünnep is kapcsolódik, ha eltérő időpontokban ünnepelték, ez az egész naptári évet megmozgatta. Northumbriában lehetett ennek például különös jelentősége, ahol a skótok és bencések egyaránt térítettek. Így az eltérő szokások révén egyetlen tartományméretű királyságban két különböző időpontban tarthatták meg a húsvétot. Nem véletlen tehát, hogy ebben a királyságban jutottak el a radikális rendezésig. Ennek a zsinati határozatnak Northumbrián kívül ugyan nem lehetett még túl nagy foganatja. (Bár a jelenlévők között nemcsak Northumbriából voltak.) Inkább példa értéke lehetett jelentős. A Heptarchia egyik királya tehát nyíltan kiállt a bencés szerzetesek húsvétszámítása mellett. Ezt követően azonban még sokáig kellett küzdeniük a benedekrendieknek, hogy a szigetek minden zugában elfogadják a római metódust. Még sokáig tarotta magát a régi módszer is. Fél évszázaddal Whitby után, 715-ben Iona-szigetén az apátság például még a kelta módszert alkalmazta. Ebben az évben tértek át a rómaira.

De térjünk egy pillanatra még vissza a húsvét dátumának problémájához. A kelta kereszténység a keresztény húsvétszámítás legősibb módszerét vette át. A kelták János apostolra hivatkoztak, aki a húsvétot a zsidókkal együtt ünnepelte, húsvét napját a zsidó Nisan hónap 14. napján tartva. Ez mindig holdtöltére esett, hiszen a zsidók hónapokban számoltak. Tehát az 6 naptárunkban nem a hét valamely napjához, hanem dátumhoz (Nisan 14) kötődött a húsvét. A bencések érvében János zsidókkal egyező húsvéttartását azal magyarázzák, hogy keleten sok zsidókeresztény volt, aki Mózes előírásainak is meg akart felelni és ezért tartotta velük a húsvétot. De a bencések szerint Szent Péter emléke-

zett rá, hogy Jézust nem csütörtökön, Nisan 14-én feszítették meg, hanem egy nappal később. Ezért őt Rómában, ahol nem kötötte a zsidókeresztények törvénytisztelete, a helyes időpontban tartotta a húsvétot, a holdhónap 15. és 21. napja között keresve a húsvét dátumát. Azaz a holdtöltét követő vasárnapon. De ez még nem minden, hiszen a kelták a holdhónap 14. és 20. napja között keresték a húsvétot, ami Mózes előírásaival is ellenezett. Hiszen ő a 14. és 21. napot adta meg a kovásztalanok ünnepének. Tehát a kelta egyház már Szent János hagyományát is helytelenül tartotta meg. A benedekrendiek ezt sikerrel láttatták be velük, aminek eredménye a helyes húsvétszámítás átvétele lett. Ezzel egy lépéssel közelebb kerültek a Brit-szigetek egyházának egységéhez, amit azután a politikai egység is követhetett.

IRODALOM

- Bede Venerabilis*: History of the English Church and People. Harmondsworth, 1979
J.H.S. Bur Leigh: A Church History of Scotland. Oxford, 1960
E.A. Thompson: Saint Germanus of Auxerre and the end of Roman Britain. Woodbridge, 1984
J. Godfrey: The Church in Anglo-Saxon England. Cambridge, 1962
Szántó Konrád: A katolikus egyház története I. Budapest, 1983
Jan Wierus Kowalski: Szerzetesek, egyházak, társadalom. Budapest, 1975
Félegyházi József: Az egyház a korai középkorban. Budapest, 1967
 Az első remeték és szerzetesek világából. Gyűjt. Szunyogh X. Ferenc. Budapest, 1944. In: Keresztény remekírók. Szerk: Kühár Flóris. VI-VII. kötet.
Artner Edgár: Ókeresztény egyház- és dogmatörténet. Budapest, 1946.